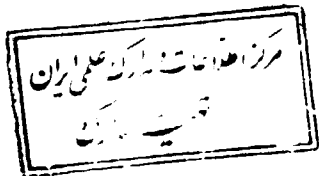

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۴۹۴۱

۱۰ / ۲ / ۱۳۸۰

مجلس آموزش عالی باقر العلوم

پایان نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی

عنوان

011526

بررسی تطبیقی

فرهنگ سیاسی مردم

در قبل و بعد از انقلاب اسلامی ایران

استاد راهنما

دکتر حمید احمدی

استاد مشاور

حجة الاسلام و المسلمین سید محمد تقی آل سیدغفور

نگارنده

احمد احسانی

تابستان ۱۳۷۸

۳۴۶۴۱

صورت جلسه دفاع از پایان نامه تحصیلی

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از الطاف حضرت ولی عصر (عج) جلسه دفاع از پایان نامه
 خاتم آقای احمد حسینی دانشجوی رشته علم سیاسی گرایش
 تحت عنوان بررسی تطبیقی فرهنگ سیاسی مردم در قبال ولعبد از انقذاب اسلامی ایران
 در تاریخ ۱۳۹۱/۲/۷ با حضور هیأت داوران مؤسسه آموزش عالی باقرالعلوم (ع) برگزار گردید. نظر
 هیأت داوران به شرح زیر اعلام می گردد:

قبول با امتیاز عالی دفاع مجدد مردود
 نمره ۱۹

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱) استاد راهنما	دکتر حمید احمدی	استاد	
۲) استاد مشاور (۱)	حجت الاسلام والمسلمین سید مرتضی آل عفتد		
۳) استاد مشاور (۲)	دکتر محمد ستوره		
۴) استاد ناظر			
۵) نماینده شورای پژوهشی			

با آرزوی توفیق الهی
 نام و امضای مسئول گروه و نام ریزی پژوهش
 نام و امضای مدیر پژوهشی مؤسسه

توضیح: با توجه به آیین نامه پایان نامه ها، مصوب شورای پژوهشی مؤسسه امتیاز پایان نامه ها به شرح زیر مشخص می گردد.

الف) کارشناسی	ب) کارشناسی ارشد
۱- نمره ۱۸ الی ۲۰ عالی	۱- نمره ۱۸ الی ۲۰ عالی
۲- نمره ۱۶ الی ۱۷/۹۹ بسیار خوب	۲- نمره ۱۶ الی ۱۷/۹۹ بسیار خوب
۳- نمره ۱۴ الی ۱۵/۹۹ خوب	۳- نمره ۱۴ الی ۱۵/۹۹ خوب
۴- نمره ۱۰ الی ۱۳/۹۹ قابل قبول	۴- نمره ۱۲ الی ۱۳/۹۹ قابل قبول
۵- نمره کمتر از ۱۰ مردود	۵- نمره کمتر از ۱۲ مردود

* محاسبه میانگین ارزشیابی اعضاء هیأت داوران توسط نماینده شورای پژوهشی انجام می گیرد.

تقدیم به:

شهیدانی که در راه استقلال،

آزادی و جمهوری اسلامی جان دادند.

سپاسگزاری:

سپاس خدای را که به ما نعمت فکر و اندیشه ارزانی نمود و با تقدیر و سپاس از استاد محترم جناب آقای دکتر حمید احمدی، استاد راهنمای تحقیق که با راهنمایی‌های ارزنده خود، اینجانب را در مراحل مختلف این تحقیق یاری کردند و همچنین از استادگرامی حجة الاسلام والمسلمین جناب آقای محمد تقی آل سیدغفور، استاد مشاور که با دقت نظر خود در شکل‌گیری و تکمیل این پژوهش، نگارنده را یاری نمودند. کمال تشکر و قدردانی را دارم.

همچنین از کلیه کسانی که اینجانب را در انجام این تحقیق یاری نموده‌اند تشکر و قدردانی می‌نمایم. به خصوص از زحمات آقای محمود جلیلی در کتابخانه مرکزی مؤسسه و آقای ابوالقاسم کریم‌تبار که خدمات رایانه‌ای نوشته حاضر را بعهدہ داشتند، جای امتنان دارد.

در پایان اذغان دارم که انجام این پژوهش و موفقیت‌های تحصیلی ام بدون تشویق‌های پدر و مادرم و فداکاری‌ها و چشم‌پوشی‌های همسر و فرزندانم از کوتاهی در انجام وظایفم نسبت به آنان، امکان‌پذیر نبوده است و همواره خود را مدیون آنان می‌دانم.

چکیده

رفتار سیاسی در یک جامعه، ریشه در یک سلسله باورها، ارزش‌ها و احساسات دارد که این امور تحت تأثیر تحولات سیاسی - اجتماعی دچار تغییر می‌گردند. با توجه به این، وقوع انقلاب اسلامی موجب تجدید نظر در دیدگاهها و سمت‌گیری‌های مردم نسبت به نظام سیاسی و سیاست گردید. در این راستا در این تحقیق سعی بر این بوده که با شناخت فرهنگ سیاسی مردم ایران در قبل و بعد از انقلاب اسلامی، تغییراتی که صورت گرفته است، بیان گردد. بر این اساس، در ترسیم فرهنگ سیاسی در این دو مقطع با استفاده از رهیافت آلموند و همکارانش گرایش‌های مردم نسبت به نظام سیاسی در سه سطح آن یعنی: نظام، فرآیند، سیاستگذاری مورد بررسی قرار گرفت. در سطح نظام مشروعیت حکومت مهمترین مسأله می‌باشد. زیرا اطاعت و رویگردانی مردم از حکومت منوط به ارزیابی مثبت و یا منفی مردم نسبت به نظام سیاسی است. با توجه به این، مردم در بعد از انقلاب بخلاف قبل از آن با رغبت از نظام سیاسی، اطاعت و پشتیبانی دارند. و در نتیجه در میزان وفاداری نسبت به نظام در قبل و بعد از انقلاب این تفاوت به چشم می‌خورد. در سطح فرآیند، اصلی‌ترین محور، مشارکت می‌باشد و اعتماد سیاسی اصلی‌ترین زمینه ایجاد مشارکت است. با توجه به این، در قبل از انقلاب اسلامی، به دلیل غلبه عنصر استبداد در نظام سیاسی و عدم اعتماد مردم نسبت به نظام، در نتیجه انگیزه مشارکت کمتر بوده و در سال‌های انقلاب با افزایش آگاهی مردم، ایجاد خودباوری در مردم و برقراری نظام سیاسی جدید، اعتماد بین مردم و نظام، ایجاد گردید و در نتیجه آن، افزایش مشارکت سیاسی مردم در بعد از انقلاب اسلامی بود. در سطح سیاستگذاری این مسأله که چه موضوعاتی برای مردم قابل اهمیت است، بیان گردید که با توجه به استبداد و تهاجم خارجی به عنوان دو عامل ناامنی در تاریخ ایران، دستیابی به امنیت از مسایل قابل اهمیت بوده است ولی با این حال به معنای نادیده گرفتن موضوعات دیگر نبوده است. چنانکه تحولات از مشروطه تا انقلاب اسلامی بیانگر این است که مردم در جهت عدالت خواهی و آزادی خواهی نیز تلاش داشته‌اند. همچنانکه که وقوع انقلاب اسلامی دلالت بر این مسأله دارد. بنابراین بطور کلی می‌توان گفت میزان حمایت یا بی‌اعتنایی مردم به نظام سیاسی، میزان آگاهی نسبت به آن و همچنین میزان اعتماد و مشارکت سیاسی و... در قبل و بعد از انقلاب با هم تغییر کرده است با توجه به این متغیرها، علیرغم وجود بعضی از عناصر فرهنگ سیاسی مشارکتی در فرهنگ سیاسی مردم ایران و ظهور آن در بعضی از مقاطع، با این حال تا قبل از انقلاب اسلامی، فرهنگ تبعی عنصر غالب بوده است که البته دوران طولانی نظام استبدادی در استمرار این فرهنگ مؤثر بوده است. لذا مردم بصورت محدود و منفعلانه در امر سیاست شرکت می‌کردند. پیروزی انقلاب اسلامی و شرکت مردم در آن، خود نشانه تغییر در فرهنگ سیاسی است. بنابراین فرهنگ سیاسی تبعی دچار تغییر گردید. و به صورت فرهنگ سیاسی تبعی - مشارکتی در آمد که نتیجه آن، مردم نسبت به نظام سیاسی احساس بیگانگی نداشته و از لحاظ روانی به این باور رسیدند که می‌توانند در امر سیاست مؤثر باشند. با توجه به این تغییرات فرآیند مشارکت در ایران در یک دوره گذار از مشارکت منفعل به مشارکت فعال به سر می‌برد. لذا باید در نهادینه کردن مشارکت سیاسی و گسترش فرهنگ سیاسی مشارکت جویانه کوشش نماییم.

فهرست مطالب

چکیده	پنج
مقدمه: طرح تحقیق	۱
بیان مساله	۲
علت انتخاب موضوع، اهمیت و فایده آن	۲
سابقه پژوهش	۳
سؤال اصلی پژوهش	۳
فرضیه پژوهش	۴
مفاهیم پژوهش	۴
متغیرها	۴
سوالات فرعی	۴
پیش فرض های پژوهش	۵
روش پژوهش	۵
سازمان دهی پژوهش	۵

۶	فصل اول: مباحث نظری و مفهومی فرهنگ و فرهنگ سیاسی
۷	مقدمه
۷	فرهنگ
۱۰	فرهنگ سیاسی
۱۶	انواع فرهنگ سیاسی
۱۹	چارچوب نظری: ترسیم سه سطح فرهنگ سیاسی
۲۲	الف - گرایشها در سطح نظام (system propensities)
۲۴	ب - گرایشها در سطح فرآیند (process propensities):
۲۹	پ - گرایشها در سطح سیاستگذاری (policy propensities):
۲۹	جامعه پذیری سیاسی و دگرگونی فرهنگ سیاسی
۳۱	خلاصه و نتیجه:
۳۳	پی نوشتها:
۳۶	فصل دوم: ساختار سیاسی و اجتماعی ایران قبل و بعد از انقلاب اسلامی
۳۷	مقدمه
۳۷	الف: ساختار طبقاتی و قشر بندی اجتماعی ایران
۴۰	اقشار حاکم:
۴۰	طبقات متوسط:
۴۳	طبقات کارگر:
۴۳	طبقات زراعی:
۴۵	ب: نظام سیاسی ایران قبل و بعد از انقلاب اسلامی
۴۵	۱- نظام سیاسی ایران در قبل از انقلاب اسلامی
۵۴	۲- نظام سیاسی ایران بعد از انقلاب اسلامی
۵۸	خلاصه و نتیجه:
۵۹	پی نوشتها:

۶۲	فصل سوم: فرهنگ سیاسی در ایران
۶۳	مقدمه
۶۳	الف - مطالعات فرهنگ سیاسی ایران
۶۸	ب- منابع فرهنگ سیاسی ایران
۶۸	۱- موقعیت جغرافیایی
۶۹	۲- بافت جمعیتی و نظام معیشتی
۷۱	۳- نوع نظام سیاسی
۷۲	۴- دین و مذهب تشیع
۷۴	۵- خانواده
۷۵	پ - عناصر و ویژگیهای فرهنگ سیاسی ایران
۷۶	۱- فردگرایی منفی و بی تفاوتی سیاسی
۷۸	۲- اعتماد یا بی اعتمادی سیاسی
۷۹	۳- عدم تساهل و خشونت
۸۰	۴- روحیه ظلم ستیزی و عدالت جویی
۸۲	خلاصه و نتیجه
۸۴	پی نوشتها:
۸۶	فصل چهارم: تحول در فرهنگ سیاسی مردم ایران
۸۷	مقدمه
۸۸	الف. گرایشهای مردم در سطح نظام
۸۸	۱- مشروعیت سیاسی
۸۹	۲- مشروعیت نظام سیاسی قبل از انقلاب و ارزیابی مردم
۹۹	۳- مشروعیت سیاسی نظام سیاسی در بعد از انقلاب و ارزیابی مردم
۱۰۳	۴- سنجش مشروعیت نظام در قبل و بعد از انقلاب
۱۰۷	ب. گرایشهای مردم در سطح فرآیند

۱۰۷	۱- مشارکت سیاسی و جایگاه آن در قبل و بعد از انقلاب:
۱۱۴	۲- میزان مشارکت انتخاباتی در قبل و بعد از انقلاب:
۱۱۹	۳- نقش احزاب سیاسی در مشارکت سیاسی در قبل و بعد از انقلاب:
۱۲۴	پ. گرایشها در سطح سیاستگذاری در قبل و بعد از انقلاب
۱۲۵	۱- امنیت
۱۲۸	۲- عدالت و آزادی
۱۳۰	۳- ارزشهای مذهبی
۱۳۳	خلاصه و نتیجه
۱۴۱	پی نوشتها:
۱۴۴	خاتمه: جمع بندی و نتیجه گیری
۱۵۲	منابع و مأخذ

فهرست نمودارها و جدول‌ها

- نمودار ۱-۱ نظام سیاسی و ساختارهای آن ۲۰
- نمودار ۱-۲ نظام سیاسی و کارویژه‌های آن ۲۱
- نمودار ۱-۳ مدل‌های فرهنگ سیاسی ۲۴
- نمودار ۳-۱ نظام سیاسی ایران بعد از مشروطه ۴۸
- نمودار ۳-۲ نظام سیاسی جمهوری اسلامی ایران ۵۷
- جدول (۴-۱) اعتماد به مسئولین ۱۰۵
- جدول (۴-۳) آمار انتخابات در بعد از انقلاب اسلامی ۱۱۸

مقدمه:

طرح تحقیق

بیان مساله

رفتار سیاسی در یک جامعه ریشه در یک سلسله باورها، ارزشها و احساسات دارد که اینها تحت تأثیر تحولات سیاسی، اجتماعی دستخوش تغییر و دگرگونی می‌گردد. وقوع انقلاب اسلامی را می‌توان مهمترین تحول اجتماعی - سیاسی در ایران نامید که منجر به تجدید نظر در دیدگاهها و سمت‌گیری‌های مردم نسبت به نظام سیاسی و سیاست گردید و در نتیجه در فرهنگ سیاسی مردم یعنی تلقی آنها و جهت‌گیری آنها نسبت به نظام سیاسی و کارکردهای آن، تغییراتی حاصل شود. لذا شایسته است به منظور شناخت این تغییرات، فرهنگ سیاسی مردم ایران در قبل و بعد از انقلاب مورد تجزیه و تحلیل مقایسه‌ای قرار گیرد.

علت انتخاب موضوع، اهمیت و فایده آن

با توجه به جایگاه فرهنگ سیاسی در امر توسعه سیاسی و از سوی دیگر علاقه‌مندی و گرایش نسبت مسایل جامعه شناسی سیاسی ایران انگیزه اصلی پرداختن به موضوع است. با توجه به نقش مهم فرهنگ سیاسی در شکل‌گیری توسعه سیاسی، شناخت فرهنگ سیاسی ایران قابل اهمیت است زیرا با مقایسه فرهنگ سیاسی در این دو مقطع و با شناخت از عناصر فرهنگ سیاسی و وجوه تمایز و تشابه آن، کارگزاران جامعه می‌توانند با ارزشگذاری و ثقیوت عناصری که باعث افزایش اعتماد میان حکومت کنندگان و حکومت شوندگان، ورود مردم در

فرآیند سیاسی و... می‌گردد، باعث تداوم این فرهنگ جدید گردند و در راستای توسعه سیاسی گام بردارند.

سابقه پژوهش

گرچه با توجه به معنای فرهنگ سیاسی، یعنی پرسش از چگونگی عمل یک ملت در برخورد با حکومت، پرسش تازه‌ای در نوشته‌های مربوط به علم سیاست نیست. اما با توجه به اصطلاح فرهنگ سیاسی که عمر زیادی از آن در علم سیاست نمی‌گذرد، می‌توان گفت پرسش‌های نظری فرهنگ سیاسی و از حیث موردی نسبت به ایران از جمله موضوعات جدید می‌باشد که نیاز به تحقیق بیشتری می‌طلبد. با این حال از حیث نظری، صاحب‌نظرانی مانند آلموند، پاول، وربا و لوسین پای با مفهوم‌سازی و نظریه‌پردازی نسبت به فرهنگ سیاسی در سطح خرد و کلان، آن را مورد مطالعه قرار داده‌اند و کتاب و مقالات بطور نسبی تألیف گردیده است. بر مبنای این مباحث نظری، در دهه‌های اخیر، از حیث موردی پژوهش‌های محدودی از سوی محققین داخلی و خارجی در جهت شناخت فرهنگ سیاسی ایران شده است. ولی اولاً به صورت کلیاتی از مباحث فرهنگ سیاسی ایران مطرح گردیده است. و دیگر اینکه کمتر به دوره معاصر پرداخته شده است. و همچنین بصورت مقایسه‌ای کار جدی در این زمینه صورت نگرفته است. لذا در این تحقیق در شناخت بیشتر از فرهنگ سیاسی مردم ایران در دوره معاصر و شناخت نقاط قوت و ضعف آن در دو مقطع قبل و بعد از انقلاب، با استفاده از نظریه آلموند، گرایش‌های مردم نسبت به نظام سیاسی در سه سطح (نظام، فرآیند، سیاستگذاری) مورد بررسی قرار گرفته است و از این حیث می‌تواند با سایر پژوهش‌ها در این زمینه متفاوت باشد.

سؤال اصلی پژوهش

چه تغییراتی در فرهنگ سیاسی مردم در بعد از انقلاب اسلامی نسبت به قبل از آن

حاصل شده است؟

فرضیه پژوهش

فرهنگ سیاسی مردم ایران در قبل از انقلاب محدود - تبعی بود و در بعد از انقلاب به فرهنگ سیاسی تبعی - مشارکتی تبدیل گردید.

مفاهیم پژوهش

فرهنگ سیاسی - فرهنگ سیاسی محدود - فرهنگ سیاسی تبعی - فرهنگ سیاسی مشارکتی.

متغیرها

با توجه به سؤال اصلی و زمینه پژوهش گرچه متغیرها را نمی توان بطور قطعی دسته بندی کرد، ولی با این حال می توان گفت مواردی مانند میزان آگاهی مردم و میزان اعتماد مردم به نظام سیاسی، میزان عدالت خواهی و میزان آزادی خواهی را به عنوان متغیر مستقل و تأثیرگذار محسوب کرد. و از سوی دیگر مواردی مانند میزان وفاداری مردم نسبت به نظام سیاسی، میزان مشارکت سیاسی و میزان شرکت در انتخابات و... را به عنوان متغیر وابسته دانست.

سوالات فرعی

۱- ساختار اجتماعی - سیاسی ایران در قبل و بعد از انقلاب اسلامی چگونه بوده است؟

۲- عناصر و منابع فرهنگ سیاسی ایران معاصر چیست؟

۳- گرایش های مردم در قبال نظام سیاسی در سه سطح نظام، فرآیند و سیاستگذاری در

قبل و بعد از انقلاب اسلامی چگونه بوده است؟